

**S. SELVİ BENER, *Antikçağda Oyun ve Oyuncaklar*,
İstanbul, 2013, 238 sayfa (274 adet resim ile birlikte).
ISBN: 9786051051178**

Aykan AKÇAY*

Antikçağdan günümüze oyun ve oyun araçlarının gelişim süreci çok fazla araştırmaya konu olmamış, yeterince irdelenmemiştir. Oysaki oyun, tarih boyunca toplumsal hayatın içinde önemli bir yere sahiptir. Oyunun insanların bir araya gelmesi ve sosyalleşmesinde oynadığı rolün önemi, oyun tipleri ve hangi kurallar çerçevesinde oynandıkları toplumsal ilişkilere dair ipuçları vermektedir.

Salkım Selvi Bener'in 2008 yılında İstanbul Üniversitesi'nde *Eski Yunan ve Roma'da Oyun ve Oyuncaklar* başlığıyla hazırladığı yüksek lisans tezi düzenlenerek Eylül 2013'te *Antikçağda Oyun ve Oyuncaklar* adıyla kitap haline getirilmiştir. Çalışma üç ana bölümde ele alınmaktadır: İlk bölüm *Eski Yunan ve Roma'da Oyunlar*; ikinci bölüm *Eski Yunan ve Roma'da Oyuncaklar* ve son bölüm yüzey ve müze araştırmaları sonucunda oluşturulan katalogda yer alan *Oyun Tipolojisi*'nden oluşmaktadır. Yazar çalışmada Eski Yunan ve Roma toplumlarındaki gündelik hayata, eğlence kültürüne, sosyalleşme yapılarına oyunların ve oyuncakların penceresinden bakmayı; söz konusu toplumlarda oyunların işlevini ve ne denli önemli bir yere sahip olduklarını göstermeyi; ayrıca bu konuda ülkemizde arkeoloji literatüründe bulunan bir boşluğu doldurmayı hedeflediğini belirtmektedir. Metnin çok sayıda fotoğraf/çizim ile desteklenmesi, materyal kültür kalıntılarında betimlenen oyunların oynanış şekilleri ve oyuncak çeşitleri hakkında okuyucuya görsel olarak da fikir vermektedir. Çalışmada, oyun sahnelerinin betimlendiği vazo resim sanatından örnekler; çeşitli formlarda tablalar, oyun pulları ve zar gibi taş eserler; heykel ve kabartma sanatından oyun sahneleri ile pişmiş toprak ve kemikten oyuncak örnekleri ışığında Eski Yunan ve Roma'da oynanan oyun ve oyuncakların kimler tarafından, nerede ve nasıl oynandığı gibi sorulara cevap arandığı belirtilmektedir.

Kitabın ön sayfalarında *İçindekiler* ve *Kısaltmalar* sunularak, kısa bir *Önsöz*'ün ardından çalışmanın amaç, kapsam ve metodolojisini ele alan *Giriş* bölümü yer almaktadır.

Eski Yunan ve Roma'da Oyunlar adlı ilk bölümde yer alan *Eski Yunan'da Tabla Oyunları* (15-22) başlığının altında, literatürde tabla oyunlarına denk geldiği düşünülen *petteia* ve *kubeia* kelimelerinin etimolojisi hakkında bilgi verilmekle birlikte Eski Yunan vazo sanatında Eksekias'ın siyah figür tekniğini kullanarak tasvir ettiği Akhilleus ve Aias'ın tabla oyunu sahnesi yorumlanmaktadır. Başlığın devamında *Polis*, *Diagrammismos* ve *Pente Grammai* oyunlarına yer verilerek bu oyunlar üzerine detaylı aktarımlarda bulunmaktadır. *Eski Roma'da Tabla Oyunları* (22-47) başlığında 5 farklı oyun inceleme altına alınmakta ve oyun tablalarının detaylarına inilerek tabla tipleri örnekler sunularak okuyucuya aktarılmaktadır. *Tabla Oyunu Araçları* (71-93) başlığında oyun pullarının yapımında kullanılan malzemelerden ve pul formlarından; açık

* Arş. Gör. Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya, aykanakcay@akdeniz.edu.tr

kemiğinden yapılan zar çeşitlerine kadar 14 farklı oyun aracı üzerine detaylar verilmektedir. *Aşık Kemiği ve Aşık Oyunları* (93-105) adlı başlıkta koyun/keçi gibi hayvanların ön dizlerindeki eklemlerde bulunan, *talus/astragalus* adı verilen kemikle oynanan ve günümüze kadar ulaşan “tek mi çift mi” oyunu da dahil olmak üzere 5 çeşit *aşık oyunu*’nun yanı sıra *aşık kemiği kapları* örnekleri sunulmaktadır. *Top Oyunları* (106-122) başlığı altında Eski Yunan ve Roma’da üretilen top formları ve içine doldurulan malzemelere değinildikten sonra topla oynanan 12 farklı türde oyun antik kaynaklardan/yazıtlardan alıntılar yapılarak okuyucuya sunulmaktadır. *Diğer Oyunlar* (122-142) başlığı altında çeşitli şekillerde ve mekanlarda oynanan oyunlar açıklanmaktadır. Bunlar arasında; *Symposion* sırasında içki kâsesi içinde birikmiş olan şarap tortusunu hedefe fırlatma oyunu *kattabos*’tan, tek ayak üzerinde sekerek oynanan *askoliasmos* ve günümüzde hala oynanmakta olan *el kızartmaca*, *sopa oyunu*, *epostrakismos*’a (suda taş kaydırma) kadar 12 farklı oyun türü bu başlık altında incelenmekte ve ilk bölüm sona erdirilmektedir.

Kitabın ikinci bölümünü oluşturan *Eski Yunan ve Roma’da Oyuncaklar* başlığında 15 farklı oyuncak üzerinde durulmaktadır. *Çingirak (Krotalos)* (143-147) başlığı altında çoğu hayvan biçiminde olan, ahşap, kemik, pişmiş toprak ve bronz gibi malzemelerden yapılan çingirakların, çoğunlukla bebeklerin/çocukların ilgisini çekip oyalamak için kullanıldığı aktarıldıktan sonra; *Hayvan Biçimli Çingiraklar*, *Saplı Çingirak*, *Küçük Çingirak*, *Çingirak Biberon*, *Çocuk Biçimli Çingiraklar* düzeninde 5 alt başlık altında sunulmaktadır. *Topaç (Strobilos, Strombos, Turbo)* (147-152) başlığı altında küçük–büyük her yaş grubuna hitap eden, yaygın olarak ahşap ve pişmiş toprak formunda kullanılan topaçlara yer verilerek çevrilme yöntemlerine göre *Kamçı ile Çevrilen Topaç*, *Arı Kovanı Şeklinde Topaç* ve *Düz Kenarlı Topaç* alt başlıklarında kategorilendirilerek incelenmektedir. *Çember (Trokhos, Trochus)* (152-156) başlığında Eski Yunan ve Roma’dan günümüze çocukların sevdiği bir oyuncak çeşidi olan çember ele alınmaktadır. Genellikle ahşaptan yapılan çemberlerin M.Ö. V. yüzyılın ilk yarısından itibaren vazo resim sanatına yansıdığı aktarılmakta kırmızı figürlü vazolar üzerinde Zeus’un Ganymedes’i çember çevirirken kaçırma sahnesinin betimlendiği seramik örnekleri üzerine değerlendirmelerde bulunmaktadır. *Yoyo* (156-159) başlığı altında iki diskin ortasında bulunan çubuğa sarılıp, ip ile oynanan *yoyo* oyuncağı tanımlanarak, günümüze az sayıda ulaşan figürinler özelinde detaylar irdelenmektedir. *Bebek (Kore, Nympe, Plangones)* (159-165) başlığında antikçağ bebeklerinin daha çok pişmiş topraktan yapıldığına değinilerek, günümüze ulaşan örnekler iki kategoride incelenmektedir: Bunlardan ilki kutsal alanlarda, mezarlarda, atölyelerde bulunan oyuncak bebek örnekleri ve vazo resimleridir. İkinci grubu ise Klasik Dönem mezar stelleri üzerindeki oyuncak bebek betimleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte kimi bebek örneklerinin idol olabileceği tezini ileri süren tarihçilerin görüşlerine de yer verilmektedir. *Minyatür Eşyalar* (165-168) kısmına geçildiğinde *Minyatür Oyuncak Vazolar* alt başlığında; *oinokhoe*, *amfora*, *hydria* ve *lekythos* formlarında yapılan minyatür vazolara; *Minyatür Oyuncak Mobilyalar* alt başlığında dörtgen/yuvarlak tipte ufak masa ve yataklara; *Diğer Minyatür Eşyalar* alt başlığında ise oyuncak amaçlı kopyaları üretilen tepsi, *kanelabrum*, kepeç, kandil ve testi gibi oyuncaklar üzerine gözlemler aktarılmaktadır. *Oyuncak Araba* (168-174), başlığı altında Eski Yunan ve Roma’da daha ziyade erkek çocukların ilgi duyduğu oyuncak arabalar *Platformuz Oyuncak Arabalar*, *Platformlu Oyuncak Arabalar*, *Kutulu Oyuncak Arabalar*, *Oturma Yerli Oyuncak Arabalar* ve *Küçük Biga* alt başlıklarında tanımlanmaktadır. Ayrıca oyuncak arabalar hakkında elde edilen bilgilerin daha çok Hellen vazo resimleri ve Atina Klasik Dönem çocuk mezar stelleri ile Roma İmparatorluk Dönemi mezar stelleri üzerinde betimlenen tasvirlerle dayandığı belirtilmektedir. Bölümün devamında *Değnek At* (174-175) ve *Oyuncak Asker* (175-176) başlıklarında ilgili oyuncaklara kısaca değinildikten sonra *Oyuncak Hayvanlar* (176-181) başlığına geçilmektedir. Bu kısımda Eski Yunan ve Roma’daki çocukların tıpkı günümüzdekiler gibi hayvanlarla iyi

arkadaşlık kurdukları ve beraber oynadıkları belirtilmekte; tavşan, domuz, koç, at, aslan gibi çeşitli hayvan formunda oyuncakların kullanıldığına değinilmektedir. Başlığın devamında *Tekerlekli Oyuncak Hayvanlar* detaylandırılarak *Tekerlekli Oyuncak At*, *Tekerlekli Oyuncak Eşek* ya da *Katır*, *Tekerlekli Oyuncak Horoz*, *Tekerlekli Oyuncak Kuş* ara başlıklarına ilişkin açıklamalara yer verilmektedir. *Oyuncaklarda Kullanılan Tekerlekler* (181-183) başlığında muhtemelen gerçeğinin minyatür imitasyonu yapılan oyuncak tekerlekleri *Düz Tekerlekler* ve *Dilimli Tekerlekler* ara başlıklarıyla kategorilendirilerek anlatılmaktadır. Ardından *Düdük* (183-184) hakkında bilgiler aktarıldıktan sonra M.Ö. 2. binyılın başlarından itibaren kullanılmaya başlanan *Iygs* (Iynks, Iunks) (184-185) tanımlanmaktadır. *Salıncak* (186-189) ve *Tahterevalli* (189-191) başlıklarında vazo resim sanatına yansıyan oyun objelerinin tanımlamaları yapılmakta ve ikinci bölüm sona ermektedir.

Kitabın *Sonuç* (192-195) bölümünde oyun ve oyuncakların Eski Yunan ve Roma'da kamusal bir faaliyet olduğundan, antik dönemde oyunların modern toplumlardakine göre çok farklı algılandığından, toplumla ilişkili şekilde ortaya çıkan bazı oyun ve oyuncaklar toplumlarla birlikte yok olurken, bazılarının ise günümüze kadar sürekliliğini devam ettirdiğine değinilerek genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde *Britanya Müzesi Tamamlanmamış Tipolojisi*'ne (BMTT) (197-211) yer verildikten sonra yüzey araştırmaları sonucunda Perge antik kentinde tespit edilen oyun tablalarının yanı sıra Side Müzesi'nde sergilenen bir tabla ile II. Ayasofya Kilisesi'nde tespit edilen dört oyun tablasının da dahil edildiği *Yazarın Tipoloji Genişletme Önerileri* (213-218) sunulmaktadır. Kitap *Sözlükçe* (219-220), *Resimler* (221-228) listesi ve antik/modern kaynakların bulunduğu *Kaynakça* (229-238) ile sonlandırılmaktadır.